

VECHI MĂNĂSTIRI DIN EX-IUGOSLAVIA CTITORITE SAU SUSȚINUTE DE ROMÂNI

Preot prof. dr. Vasile Muntean

FORMER MONASTERIES IN EX-YUGOSLAVIA OR SUPPORTED BY ROMANIANS

Abstract: Our rulers in the Middle Ages – and not only them – displayed a particular cherishment towards earthly monasteries and did their best to support them as best as they could. However, the famous generosity of Romanians also showed itself on the outside. Let alone the Athos establishments; the Romanian benefactions there “were the most constant and numerous”, according to the specifications of the late Priest Professor Teodor Bodogae. The initial pages shall consider exclusively the foundation or the donation deed, in the case of monastic buildings in the former Yugoslavia. We will use the alphabetical order so as to make it easier to reveal the name of the monastery sought for within the mentioned area.

Keywords: monasteries, former, romanian, support

Domnitorii noștri din Veacul de mijloc – și nu numai ei – au arătat o prețuire deosebită mănăstirilor pământene, străduindu-se să le sprijine după puteri. Dar munificența românilor, cum e cunoscut, s-a manifestat și în exterior. Nu mai vorbim de așezămintele de la Athos; acolo, binefacerile românești „au fost cele mai statornice și cele mai numeroase”, conform precizării regretatului Pr. prof. Teodor Bodogae¹. În paginile de față vom avea în vedere exclusiv actul de ctitorie, ori cel donativ, în cazul zidirilor monastice din fosta Iugoslavie. Vom folosi ordinea alfabetică spre a fi mai ușor de descoperit numele lăcașului mănăstiresc căutat, din spațiul menționat.

¹ *Tradiția Sfântului Munte în viața popoarelor ortodoxe*, în rev. Ortodoxia, nr. 5/1953, pp. 206-219, studiu pe care l-am citat în *Byzantium and the Romanians*, București 2009, p. 29.

Mănăstirea *Banja/Bania*, de lângă Priboja (Serbia), a primit în dar – de la mitropolitul Iosif II al Timișoarei – o cruce de mână din 1693-1694 (lemn ferecat în argint, ornat cu pietre prețioase și semiprețioase)².

La *Banja* - cu hramul „Sf. Gheorghe” - din Muntenegru, nu se știe pe ce cale a ajuns un epitrahil din 1605-1606, dăruit de Sima (soția stolnicului Stroe Buzescu) mănăstirii vâlcene Stănești³.

Altă mănăstire muntenegreană, *Cetinje*, posedă – tot de la români – un Tetraevanghel slavon din veacul al XVI-lea⁴.

În Timoc se păstrează până azi – ca și construcție (părăsită, însă) – mănăstirea vlahă/românească *Coroglaș/Koroglaš* edificată, după toate probabilitățile, în anul 1395 de către Mircea cel Bătrân⁵.

Mănăstirea sârbească *Dečani/Deciani*⁶ a fost ajutată material de Radu cel Mare, Neagoe Basarab, Doamna Despina et alii.

Mitropolitul Țării Românești, Maxim Brancovici (1505-1508) întemeiează *Novo* și *Staro Hopovo*, între anii 1496 și 1502, anume în Fruška Gora. În secolul XIX, o scurtă perioadă, Hopovo va avea egumen pe Andrei Șaguna. Și Hopovo s-a bucurat de susținere bănească din partea unor voievozi ca Ștefăniță Lupu, Eustratie Dabija etc.⁷ Un Octoih scris de ieromonahul Rafail Vlahul, între 1570 și 1600, s-a utilizat în aceeași mănăstire. O ferecătură de carte (din argint) e darul vistiernicului Papa Greceanu din Muntenia și al soției sale Elena⁸.

Krepičevac/Crepicevaț s-a zidit la începutul secolului XVI de către jupanul Gheorghie, nepot al lui Radu cel Mare; e de presupus că acest culant cârmuitor își va fi adus contribuția și el a înălțarea edificiului în cauză⁹.

Krušedol/Cruședol din Srem¹⁰ s-a ridicat la începutul veacului XV de Maxim Brancovici (amintit supra). Pomelnicul sf. lăcaș cuprinde numele donatorilor: Ștefan cel Mare, Radu cel Mare, Neagoe Basarab, Petru Rareș și soția sa Elena, Mihnea Turcitul, Petru Șchiopul, Vasile Lupu (în 1642: 1.000 aspri), Matei Basarab și alții. În 1706 Constantin Brâncoveanu oferea mănăstirii

² Virgil Căndea, *Mărturii românești peste hotare. Mică enciclopedie*, vol. II, București 1998, p. 272. Vom apela și la vol. III (online, 2011) și V (online, 2014).

³ V. Căndea, *Mărturii...*, III, p. 347; Idem și C. Simionescu, *Prezențe culturale românești : Bulgaria, Iugoslavia, Grecia*, București 1987, nr. 70-72 (în continuare: *Prezențe...*).

⁴ V. Căndea, *Mărturii...*, II, p. 264; III, p. 350.

⁵ Wikipedia (versiunea românească, 25 iulie 2019). Totuși, în varianta engleză e trecut ca fondator Ștefan Milutin, 1282-1321.

⁶ V. Căndea, *Mărturii...*, II, pp. 257 și 272; V, p. 28.

⁷ *Ibidem*, V, p. 58; Slobodan Mileusnić, *Monastiri Srbije – Monasteries of Serbia*, Novisad-Belgrad 2002, II, pp. 976 și 982.

⁸ V. Căndea, *Mărturii...*, II, pp. 286 și 273; în ultima pagină se indică – drept donații – Tetraevanghelul din 1512 și un Apostol din 1547 (imprimat la Târgoviște).

⁹ *Ibidem*, II, p. 273; V, p. 58. Vezi și V. Drăguț, *Arta creștină în România*, V, București 1989, p. 12.

¹⁰ S. Mileusnić, *op. cit.*, II, p. 519; V. Căndea, *Mărturii...*, II, pp. 253, 255 (inventarierea cărților de slujbă) și 273; vol. V, p. 59.

4.000 aspri anual. Mai multe cărți de ritual (și nu numai) au constituit de asemenea prinoase din partea unor români; notăm aici și un Guler de felon, dăruit de Despina, doamna lui Neagoe Basarab.

Și *Kruševo/Crușevo* a căpătat asistență financiară de la binefăcători români în răstimpul 1619-1621¹¹.

Lapușnja/Lapușnia, acum grav afectată de „dintele vremii”, a fost înălțată de Radu cel Mare, cu concursul unchiului său, pârcălabul Gherghina, iar pictura interioară în frescă s-a realizat în preajma anului 1510¹².

În 1650, domnul Moldovei Vasile Lupu acordă mănăstirii *Lepavina* un ajutor de 5.000 aspri anual¹³.

Lesnovo a fost asistată materialicește de Petru Rareș, domna sa Elena și de alții¹⁴.

*Manastirica/Mănăstirița*¹⁵ din Craina (nu departe de Kladovo), constituie o ctitorie a conducătorului Țării Românești Radu I (1377-83); zidirea cea veche a avut și cărți cultice de proveniență românească.

După tradiție, *Mesić/Mesici* (nu departe de Vârșeț-Voivodina) s-a fundat de monahi români în veacul al XIV-lea¹⁶; istoricii sârbi, în schimb, o socotesc de origine sârbească, de la finele sec. XV¹⁷. Să relevăm aici¹⁸ că în anul 1838 clerul autohton bănățean, într-o petiție adresată împăratului vienez, a revendicat – pe lângă Hodoș-Bodrog și Sângeorge – deja pomenita mănăstire Mesici, cu motivarea că aceste ctitorii „în mijlocul românilor fiind așezate, românești mănăstiri să se numească”. După despărțirea ierarhică, s-a adus în subsidiar justificarea, la 1865, că în ele – acum s-a adăugat și Bezdinul¹⁹ –, „s-a întrebuițat în egală măsură și cu asemenea drept limba română și cea slavică”. De altfel, încă în 1784 șase călugări de la Mesici au provenit din Banat, Muntenia și Ardeal, iar la 1806 se semnalează și un diacon român, Gheorghe Ivașcu. De adăugat că în acest așezământ se conservă un Tetraevanghel bănățean de la începutul veacului XVI, ca și un Trebnic, fost al preotului arădean Prodan²⁰.

La fel, mănăstirea *Mileševa/Mileșeva*²¹ a cunoscut fapta filantropică românească în sec. XVII-XVIII. Înșirăm pe principalii făcători de bine: Radu Șerban (anul 1604), Matei Basarab (1633), Vasile Lupu (1643: o promisiune de 13.000

¹¹ V. Cădea, *Mărturii...*, II, p. 257; V, p. 28

¹² *Ibidem*, II, p. 274; V, p. 60; S. Mileusnić, *op. cit.*, II, p. 547.

¹³ V. Cădea, *Mărturii...*, II, p. 251; V, p. 19.

¹⁴ *Ibidem*, II, p. p. 257; III, p. 221; V, p. 29.

¹⁵ *Ibid.* II, p. 277; S. Mileusnić, *op. cit.*, II, p. 574.

¹⁶ V. Cădea, *Mărturii...*, II, p. 278.

¹⁷ M. Jovanović, *Srpski manastiri u Banatu*, Beograd 2007, p. 13 și urm. A se vedea și D. Țicu, *Geografia ecleziastică a Banatului medieval*, Cluj-Napoca 2007, p. 105.

¹⁸ Am dat literatură de specialitate în *Scrieri teologice și istorice*, Caransebeș 2012, p. 148.

¹⁹ Bezdinului i-a consacrat un medalion M. Jovanović, *op. cit.*, p. 111 sqq. (punct de vedere sârbesc).

²⁰ V. Cădea, *Mărturii...*, II, p. 278.

²¹ *Ibidem*, II, pp. 251-252 și 274; V, pp. 19-20.

anual), Radu Leon (1665: 10.000 aspri anual), Gheorghe Duca (1675), Șerban Cantacuzino (1680), Constantin Brâncoveanu (1704: oferea 10.000 aspri anual). Broderia lucrată în Moldova, a fost donată de Alexandru Lăpușeanu și soția sa Ruxandra.

Mănăstirea Sf. Naum din *Ohrida* (din fosta Republică iugoslavă a Macedoniei, independentă din 1991 și denumită Macedonia de Nord, din 2018) a profitat în sec. XVIII-XIX de pe urma donațiilor românești de la : Alexandru Ipsilanti (1781), Nicolae Caragea (1782), Mihai Suțu (1784 și 1792), Alexandru Moruzi (1793), Constantin Ipsilanti (1805), Ioan Gheorghe Caragea (1813), Alexandru Suțu (1819)²².

Paprača/Papracea (din Bosnia-Herțegovina) a beneficiat în anul 1644 de suma de 4.000 aspri de la Matei Basarab²³.

E posibil ca *Pčinja/Pcinia* din Macedonia sârbă, să fi fost ctitorită de Radu cel Mare²⁴; a dobândit subvenții de la ctitor, precum și de la Vlad Călugărul et alii. Cădelnița de argint (din sec. XVI) și ea formează o danie românească²⁵.

Cu privire la *Peć/Peci*, trebuie spus că acolo au ajuns – ca ofrande românești – un Apostol și un Tetraevanghel, ambele din sec. XVI²⁶.

La *Piva* (Muntenegru), o cădelniță din același veac 16, tot dar românesc²⁷.

*Rakovica/Rakovița*²⁸ a fost întemeiată prin cheltuiala lui Radu I al Țării Românești. Un hrisov al darnicului domn-martir Constantin Brâncoveanu, emis în 10 ianuarie 1701 (cu un dar de 100 bolovani de sare), specifică detaliul că respectivul lăcaș călugăresc s-a înființat de „răposatul voievod Radul”. Să amintim și cădelnița de argint aurit, făurită în sec. XVI.

Ravanica/Ravanița (Voivodina)²⁹ a fost întreținută parțial și de voievozi români, în sec. XVII-XVIII. În anul 1687 Șerban Cantacuzino îi asigură 100 bolovani de sare, decizie repetată și de Constantin Brâncoveanu în 1702.

Sopočani/Sopociani a fost stipendiată, spre exemplu, de către Radu cel Mare și Neagoe Basarab³⁰.

Središtea Mică, din apropierea Vârșetului, a fost ridicată de Jovan Branković (cca 1465-1502). În anul 1527, egumenul acelei mănăstiri – plasată într-o regiune de locuire românească – reconstruiește lăcașul cu ajutorul consistent al lui Radu de la Afumați. În 1777 mănăstirea va fi desființată și, fiind ruinată, în anul 1878 românii locului construiesc, pe fundația vechii clădiri, o biserică parohială (parohia respectivă a fost subvenționată de Statul român până în

²² *Ibid.*, III, pp. 221 și 378.

²³ *Ibid.*, II, p. 287 și V, p. 19.

²⁴ V. Drăguț, *op. cit.*, p. 12.

²⁵ V. Cădea, *Mărturii...*, II, p. 256; V, p. 27.

²⁶ *Ibidem*, V, p. 75.

²⁷ *Ibid.*, II, p. 274; III, p. 350.

²⁸ *Ibid.*, V, p. 13; *Prezențe...*, nr. 66; S. Mileusnic, *op. cit.*, II, p. 787.

²⁹ V. Cădea, *Mărturii...*, II, pp. 252 și 256, V, p. 20.

³⁰ *Ibidem*, II, p. 275 și V, p. 61.

1945). În anul 1995, s-a înnoit lăcașul monahal de care vorbim de către sârbi, în vecinătatea amplasamentului străvechii mănăstiri³¹.

Cât despre *Studenica/Studentița*³², ea a primit din partea lui Matei Basarab (în 1644: 6.000 aspri anual), a lui Grigorie Ghica (1662: tot 6.000), la care se adaugă alți miluitori: Constantin Brâncoveanu (1704), Ștefan Cantacuzino (1715). Înregistrăm și cădelnița de argint (sec. XVI).

Pentru Șișatovac/Șișatovaț (Voivodina) s-au donat cărți de cult (din sec. XVI-XVII), o ferecătură de argint (din 1742), un omofor arhieresc (sec. XVII)³³.

Trebinje (Bosnia) s-a finanțat de Matei Basarab (cu 1.800 aspri) și de Constantin Brâncoveanu (6.000 aspri la fiecare 3 ani). Consemnăm și un Slujebnic arhieresc din Țara Românească (sec. XVI)³⁴.

Treskavac/Trescavaț (Macedonia) a căpătat mile în sec. XVI de la: Neagoe Basarab, marele-hatman Dimitrie, stolnicul Ioan ș. a.³⁵

*Vratna*³⁶, de lângă Brza Palanka, a apărut ca și ctitorie a Sf. Nicodim de la Tismana, în jurul anului 1399, aici găsindu-se un număr apreciabil de cărți cultive „valahice”.

Într-o inscripție murală de la *Žiča/Jicea* de la începutul sec. XIV, ce reproduce hrisovul de danie din 1220 al regelui sârb Ștefan I pentru această mănăstire, aflăm drepturile și domeniile concesionate, între care și așezări de vlahi, adică de români balcanici;³⁷ și dâșșii cu siguranță și-au adus aportul la buna stare a așezământului cu pricina.

În încheierea acestei sintetice prezentări, este de remarcat faptul că mănăstirile din ex-Iugoslavia enumerate mai sus, au beneficiat în timpul medieval de bunăvoința românilor, de un sprijin acordat în duhul frățietății creștine și al solidarității umane. Din păcate, în ultimul deceniu al veacului trecut, în zona luată în considerare n-au existat manifestări de umanitarism, de respect față de valorile spirituale, ci dimpotrivă³⁸.

³¹ V. Muntean, *Scrieri...*, p. 169 (cu bibliografie). Să se vadă și D. Țicu, *op. cit.*, p. 123.

³² V. Căndea, *Mărturii...*, II, p. 276; V, pp. 34, 61-62; *Prezențe...*, nr. 112, 113 și 116-120.

³³ *Ibidem*, II, pp. 276, 277.

³⁴ *Ibid.*, II, p. 275; V, p. 351.

³⁵ *Ibid.*, II, p. 257; III, p. 222; V, p. 28.

³⁶ S. Mileusnić, *op. cit.*, I, pp. 210-211.

³⁷ V. Căndea, *Mărturii...*, II, p. 277.

³⁸ A se consulta, de pildă, cartea *Ruinele Ortodoxiei. Biserici și mănăstiri ortodoxe sârbe distruse și pângărite și devastate (1991-1999)*, București 1999; volum în traducere românească ce cuprinde lucrarea lui S. Mileusnić intitulată *Duhovni genoqid* (Belgrad 1997), autor citat nu o dată în articolul prezent dar cu o altă contribuție.